

BIÊN BẢN PHÒNG VẤN SÂU
ĐẠI DIỆN HỘ GIÀU, XÃ HƯNG NHÂN – HƯNG NGUYÊN - NGHỆ AN

Người thực hiện phỏng vấn: Nguyễn Thị Văn.

H: Chào bác, chúng tôi ở Hà Nội về. Hôm nay đến đây muốn tìm hiểu về kinh nghiệm ứng phó với bão lũ của người dân Hưng Nguyên. Bác tên là gì?

Đ: Tôi là Cao Văn Bá.

H: Năm nay bác bao nhiêu tuổi?

Đ: Năm nay tôi 63.

H: Bác năm nay 63 là cũng cao tuổi rồi. Bác có thể kể một chút về lịch sử hình thành của xóm làng ở đây, với những gì mà bác biết được đây.

Đ: Lịch sử thì tôi cũng không rõ lắm nhưng mà trước đây nghe các cụ kể lại thì cái làng Phú Văn này trước đây là một cái bãi đất bồi. Làng này trước đây gọi là làng Phú Văn và đây là một cái bãi đất bồi. Trước đây, thời xa xưa khi các cụ về đây lập nghiệp là trên một bãi đất bồi và các cụ đặt tên đầu tiên cho cái làng này là làng Hôn, tức là cái lưng của con rùa đấy. Nói chung là trước đây thì các cụ xa xưa thì cũng lập lên đình làng rồi các đền nhưng mà qua thời gian bị thiên tai, lũ lụt thì các di tích này đã bị xuống cấp trầm trọng. Nói chung là có 3 ngôi đình lớn lắm và 1 ngôi đền ở đầu làng đây là có 3 tòa nhà thánh rất là khang trang, rất đẹp nhưng mà do lụt bão nên hiện nay hầu như là mất hết, nhưng mà chân cái mới đóng góp xây dựng lại sơ sơ một ngôi đền mà kinh phí thì mới xây lại, khôi phục lại nhưng mà hoàn toàn không có một cái gì là cũ hết cả.

H: Bác có biết những người dân đầu tiên đến đây lập nghiệp có gốc gác ở đâu không?

Đ: Gốc gác thì tôi không hiểu mà chính các cụ trước đây cũng không hiểu gốc gác ở đâu đến đây cả, mà chỉ có biết là các cụ xa xưa đến bãi đất bồi này lập nghiệp, ban đầu cũng chỉ có một vài hộ thôi nhưng mà sau hình thành cái làng họ đặt là làng Hôn và đến khi đông đúc dân cư hơn thì người ta gọi là làng Phú Văn.

H: Vâng. Thế cái thời bác còn nhỏ thì bác có biết là những khi mưa bão, lụt lội thì ở đây có cái kinh nghiệm gì về trị thủy không?

Đ: Kinh nghiệm thì không có một cái kinh nghiệm gì cả. Nói chung là trước kia nhà cửa thì nó không được vững vàng như bây giờ cho nên là nó ảnh hưởng rất là lớn. Mà ở đây có nhiều cái lụt rất là lớn, như là cái lụt năm 54 này cô này, năm 54 là lụt rất lớn. Lụt khi đó là nhà cửa cho đến mọi thứ là trôi hết cả. Cái lũ lịch sử thứ hai nữa là lụt năm 78 đấy, lúc đó...

H: Lụt lịch sử năm 54?

Đ: Vâng, lụt lịch sử năm 54 là cái làng này gần như là điêu tàn, coi như là trôi hết. Mà lúc đó cả cái làng này chỉ còn có 1 cái nhà ngói thôi mà là lợp ngói âm dương, tức là ngói trên, ngói dưới đây chị ạ. Ngói âm dương, ngói vẩy đấy chứ không phải ngói này.

H: Thế cái ngày đó năm 54 thì bác còn bé lắm?

Đ: Năm 54 thì tôi mới 4 tuổi.

H: Thế thì bác có biết khi đó người dân làm thế nào để mà tránh lũ, tránh bão?

Đ: Cô thông cảm chứ lúc đó dân thì đói mà đời sống vật chất kinh tế thì không có chi cả, dân thì nghèo, lúc đó chống đỡ nhà cửa thì không có chi hết mà lúc đó chủ yếu là người làm đằm, chỉ có dây chằng, làm kèo cây tre đó cắm xuống đất.

H: Lúc đó thì hoạt động sản xuất, trồng trọt chăn nuôi là như thế nào?

Đ: Trồng trọt thì hồi nớ, cái đất này chủ làm lúa, làm lạc thôi nhưng thời kỳ đó đang thời kỳ hòa hoãn với giặc, kinh tế thì nghèo đói, dân khổ lắm, chết đói nhiều lắm.

H: Ngày xưa có đánh bắt thủy hải sản không?

Đ: Không, chả có gì cả.

H: Ngày xưa chỉ có trồng lạc với lúa thôi à?

Đ: Chỉ có làm lúa, mà lúa ngày xưa năng suất thấp, lúa chiêm năng suất thấp lắm, rồi là làm lạc, làm mía, nhưng cái thời đó mạnh ai nấy được thôi, mạnh ai nấy làm thôi. Hồi đó hình như đến năm 56 mới hình thành hợp tác xã nhưng cũng chỉ mới hình thành thôi nên cũng chưa gì, chủ yếu là dân làm tự túc thôi chứ cũng không có phong trào lắm.

H: Hồi đó chỗ này gọi là làng Hôn đấy?

Đ: Đầu tiên gọi là làng Hôn.

H: Thì bác có nhớ được là làng Hôn lúc đó phân bố thành nhà cửa, làng có chia ra các xóm như bây giờ không?

Đ: Không cô ạ, lúc đó ít tổ lắm. Rồi lúc đó gọi là tổ đổi công, làm thì đổi công nhau thế thôi chứ chưa có tính chất hợp tác xã như sau này mà chủ yếu mới là các tổ đổi công thôi.

H: Lúc đó thì ruộng đất có nhiều không?

Đ: Ruộng đất thì cũng nhiều như thế này. Lúc đấy khi tôi lớn lên thì thấy là cái làng này ruộng đất rất nhiều, cái ruộng đằng trước này là của làng đây cả, mà sau này là hợp tác xã cấp cao thì người ta điều ruộng đi nhiều rồi chứ còn làng này trước kia rất nhiều đất ruộng.

H: Lúc đó sông hồ có nhiều không?

Đ: Sông hồ thì cũng như thế này, không có thay đổi chi mấy, cũng chỉ có một cái sông, hói chảy phía đầu làng này, thế dưới này có sông Lam, phía bên kia có sông Rung, dân đây gọi là sông Rạn. Chỉ có 3 loại sông đó thôi. Còn có 3 cái hói, tức là sông nhỏ, cái lạch sông nhỏ, gồm hói Hồ, hói Trước và hói Cồn Mô. Phía đông của làng Hồ Văn là sông Lam hay sông Cả.

H: Trước đây bác có biết hệ thống tưới tiêu nước ở đây là như thế nào không?

Đ: hệ thống tưới tiêu nước là ở đây không có một cái gì cả, kể cả đến khi hình thành hợp tác xã cũng không có một cái gì cả, chỉ có là dựa vào hệ thống nước thủy triều lên xuống, qua 4 cái hói này, chủ yếu là nước thủy triều lên xuống.

H: Không có hệ thống tưới tiêu gì hết?

Đ: Không có hệ thống tưới tiêu nào cả. Chủ yếu dựa vào nước thủy triều lên xuống của cái hệ thống sông ngòi và lạch ngòi này thôi. Còn ruộng ở đây chủ yếu là làm hai vụ. Từ trước đến nay là chỉ có làm 2 vụ thôi, chưa bao giờ làm 3 vụ cả.

H: Theo quan sát của bác thì làng mình, xã mình đây thường chịu ảnh hưởng của bão, lũ, xâm nhập mặn như thế nào? Trước đây thì như thế nào và bây giờ thì như thế nào?

Đ: Vâng, từ trước đây, ở đây là chịu những cái ảnh hưởng của thiên tai là gồm có: đây là rõ ràng là 2 mùa rõ rệt, ở đây 2 mùa rõ rệt, một mùa nắng và một mùa mưa mà chủ yếu là ảnh hưởng của gió đông bắc, là mùa lạnh là chủ yếu ảnh hưởng của gió đông bắc, rồi còn mùa nắng thì lại nhiệt độ cao, chịu ảnh hưởng rất lớn của gió Nam Lào, mà về mùa mưa thì chịu ảnh hưởng rất lớn của cái gió đông bắc.

H: Gió Lào đấy?

Đ: Vâng, gió Lào tức là gió Nam đấy. Còn mùa đông là gió đông bắc. Còn về con nước thì mùa nắng là đồng bị nhiễm mặn, mùa nắng thì trong nước sông cạn thì nước biển trào lên, thì chịu ảnh hưởng là đồng bị nhiễm mặn.

H: nước biển là ở đâu ạ?

Đ: nước biển ở dưới này lên. Nước biển tràn lên qua cái sông Lam này. Nhưng mà chỉ có mùa nắng nước biển mới tràn lên thôi, còn mùa đông này thì không có, toàn nước ngọt. Mùa này thì toàn nước ngọt. Mà dân ở đây thông thường gọi là nước lợ.

H: Nước mặn đấy ạ?

Đ: Vâng, nước mặn gọi là nước lợ đấy. Còn mùa đông này chủ yếu là nước ngọt là vì không có nước mặn lên.

H: Vâng, theo bác thì cái nước xâm nhập mặn thì có từ ngày xưa hay giờ mới có?

Đ: Có từ ngày xưa đến nay. Cái nhiễm mặn đấy là có từ ngày xưa đến nay. Nói chung là cứ mùa nắng là nước cạn thì khi nước thủy triều lên là đầy nước mặn lên qua dòng sông Lam này, rồi làm nhiễm mặn các cái đồng này mà khi nhiễm mặn thì lúa chết hết. Nhiễm mặn

- mà lúa đang non cây là chết hết. Rồi là có trường hợp nắng lên nhìn dưới ruộng thấy có một lớp muối trắng băng, tức là nước mặn rút ra chệ này rồi khi nắng lên là nhìn thấy có một lớp muối trắng đồng. Nhưng mà chủ yếu chỉ có cái làng này thôi, chủ yếu là cái làng Phú Văn này thôi còn các xóm khác trong xã không có.
- H: Làng Phú Văn.
- Đ: Cái xóm đây trước gọi là làng Phú Văn mà bây giờ cúng kêu gì người ta cũng gọi là làng Phú Văn.
- H: Bây giờ gọi là?
- Đ: Xóm, đội 1. Bây giờ gọi là xóm 1 xã Hưng Nhân.
- H: Trước đây chỗ có nước lợ vào thì nó sẽ có con rươi đúng không?
- Đ: Vâng.
- H: Thế bây giờ có không?
- Đ: hiện giờ cũng có, hiện giờ đang là mùa rươi.
- H: Thế sao bác bảo là mùa nắng thì mới có rươi?
- Đ: Không. Mùa nắng thì mới có nước mặn vào, có muối ở trên đồng đó. Nhưng mà mùa này thì mới có con rươi.
- H: Nhưng mà ngày xưa có rươi không?
- Đ: Vẫn có, trước đây vẫn có. Nhưng mà rươi lúc đó họ không biết ăn đâu cho nên là không có giá trị. Chứ còn bây giờ khoa học người ta biết con rươi có nhiều đạm, giá trị dinh dưỡng cao.
- H: Cho nên họ ăn, rồi bán?
- Đ: Vâng, vâng, cho nên nó rất đắt. Nó là một trong những loại thực phẩm có giá trị nhất.
- H: Thế theo bác so với 10 năm trước, bác có thể nói 10 năm trước ở đây bị ảnh hưởng bởi bão, lũ và xâm nhập mặn như thế nào và hiện nay thì như thế nào?
- Đ: Cách đây 10 năm trước thì ảnh hưởng mặn nhiều hơn, nhưng cái giai đoạn về sau này thì bị ảnh hưởng bởi mưa gió nhiều hơn, nhưng mà lại ít nhiễm mặn hơn. Có hàng năm vẫn có nhiễm mặn nhưng mà nhiễm mặn ít hơn cách đây 10 năm. Cách đây 10 năm thì đồng lúa bị nhiễm mặn nhiều.
- H: Theo bác thì vì sao lại thế?
- Đ: Không, không hiểu, vì do cái thiên nhiên như thế nào chị ạ. Cái này do tác động của thiên nhiên thôi. Nhưng mà mùa kia là kiểu nước thủy triều lên nhỏ, mùa nắng mà nước thủy triều lên nhỏ mà nước biển nó trào lên thì mặn nhiều. Chứ hiện nay lâu lâu thì cũng nhiễm mặn nhưng mà ít rồi.
- H: Vâng, thế thì kể cả việc nhiễm mặn và bão lũ thì năm nào cũng có?
- Đ: Năm nào cũng có.
- H: Vâng, thế bác thấy là so với 10 năm trước thì bây giờ ảnh hưởng của bão lũ như thế nào? Đã có lũ to
- Đ: Cũng có lũ to rồi.
- H: Các nhà lúc đó đã làm những cái chạn để đồ như thế này chưa hay là bây giờ mới làm?
- Đ: Ui, làm từ trước đến nay rồi. Khi mà cái nhà đang yếu này, tức là kinh tế của dân nghèo thì cũng có chạn rồi nhưng chủ yếu là đôn tre, đôn nứa gì đấy thôi, mà đồ nề lúc ấy thì cũng ít cho nên là kê gác ít. chứ bây giờ lự to hơn cho nên người ta làm là chắc chắn hơn, vững vàng hơn. Làm cái hệ thống chạn với đà vững vàng hơn. Nhưng mà trước đây khả năng ít bão lự hơn bây giờ chị ạ.
- H: Thế à? Vì sao?
- Đ: Cái đó thì cũng do thiên nhiên thôi, chứ tôi thì đến tuổi già thì thấy là gần đây hàng năm có hàng chục đến 15 cơn bão nhưng mà trước đây ít. Trước đây mỗi năm chỉ vài ba cơn bão thôi chứ không nhiều như bây giờ.
- H: Nhưng mà trước đây cũng có những cái cơn bão rất to như cơn bão năm 54 như bác nói, cơn bão lịch sử nhớ, rồi năm 78 cũng rất to nha.

Đ: Vâng.

H: Thế rồi từ năm 78 đến bây giờ thì có những cơn to nữa không?

Đ: Năm 88 cũng có, rồi năm 96-97 cũng có, vẫn có những lụt to.

H: Thế thì ngày xưa cũng đã có lụt to thế sao bây giờ bác lại bảo là ít lụt to hơn ngày xưa?

Đ: Không, bây giờ nhiều hơn chứ, nhiều hơn chứ chị. Chứ trước đây ít hơn nhưng mà đặc biệt chỉ có cái năm 54 là có một cái lụt lịch sử, là xa xưa đấy, rồi là sau là một năm 7-8 đợt lũ lụt nhưng mà lụt nhỏ thôi, lụt đàng, lụt vườn thôi.

H: Thế dư luận xã hội ở đây thì bà con nói như thế nào về cái việc là bây giờ càng ngày càng nhiều lũ lụt hơn trước. Mọi người có biết là tại sao không?

Đ: Tôi thì cũng chỉ biết là do thiên nhiên thôi, chứ còn nói về khoa học mà nó hình thành áp thấp, rồi hình thành bão thì như nhà tôi giờ thì cũng không hiểu lắm đâu. Không biết là do thiên nhiên hay do tạo hóa thế nào mà bây giờ lụt bão lại nhiều hơn.

H: Thế nếu để đánh giá về mức độ thiệt hại của bão lũ và ngập mặn, bác thử đánh giá về gia đình và hàng xóm nói chung xem nó như thế nào? Thí dụ như gia đình mình đã bị ảnh hưởng những cái gì qua những trận lụt bão đấy, rồi làng xóm thiệt hại gì? Những thiệt hại phải gánh chịu?

Đ: Thiệt hại ở đây thì nhiều lúc là lúa đã chín ngoài đồng rồi nhưng mà lụt vào cái là coi như sạch băng luôn, coi như là lúa là bầy thành bùn luôn, có năm là bùn nó dập lúa xuống. Nói thật với chị là bùn non nhiều lắm. Nói chung là thiệt hại mùa màng rất lớn. Kể cả lúc đang làm cây mía, cây lạc cũng thế. Có năm lụt tháng 4 chị ạ. Lạc già rồi chuẩn bị bới mà lũ về là coi như mất hết. Có năm lụt tháng 4 rồi lại lụt tháng 7, tháng 8 nữa cho nên là thiệt hại lớn. Chứ còn về nhà cửa thiệt hại thì riêng gia đình ở đây thì có năm 78 lụt là nhà trôi. Tôi là nhà trôi mất luôn là vì thế này ngập trắng luôn.

H: Nhà mình cũng bị trôi hết cả nhà à?

Đ: Vâng, đó là hồi năm 78. Còn nhà ông bà đây thì ra hồ. Nói chung là cái làng này 70% nhà cửa là trôi hết. Năm 54 thì tôi cũng không hiểu lắm mà nếu chị cần thiết thì chị hỏi mẹ tôi đây, chứ còn năm 78 là 70% nhà cửa trong làng là trôi hết. Mà cái năm 78 cả cái làng Phú Văn này chỉ có một cái nhà ngói duy nhất là không bị lũ cuốn trôi, còn lại toàn nhà tranh hết. Khổ vô cùng! Năm 78 khi tôi đang đi học ở ngoài Trần Phú đó, nhận được 3 cái điện nhà tôi là một cái nền trắng, cách nhà ông bà đây khoảng...

H: 70% nhà trong xóm bị trôi

Đ: Vâng, 70% nhà trong xóm bị trôi ra biển. Mà nhà cửa lúc đó cũng tiêu điều mà. Nhà ông bà tôi làm năm 82, mà từ lúc đó trở đi thì dân mới đầu tư làm nhà lớn nhiều hơn vì để phòng bão lụt mà, chứ trước đây 70% trôi trôi hết. Chứ còn bây giờ bà con ở đây là nhà cửa vững vàng lắm rồi. Người ta vừa làm nhà cao ráo này, vừa xây, lợp ngói cả cho nên là bão cũng đỡ mà lụt cũng đỡ.

H: Vâng, làm nhà chắc chắn hơn đúng không?

Đ: Làm nhà vững vàng hơn, chắc chắn hơn. Nói chung là khoảng 90% là làm nhà vững vàng.

H: Lúc này khi quan sát thì thấy nhà bác rất là chắc chắn và thấy là có cả cái nhà đặng sau cao.

Đ: Nhà đặng sau này mới làm xong.

H: Mới làm xong để nếu mà có lũ mình còn...

Đ: Đấy, lên tầng, lên tầng.

H: Thế còn nhà thờ họ bên này em cũng thấy là làm cao?

Đ: Cũng làm để tránh lũ lụt.

H: Thế nhà thờ đây xây từ khi nào thế?

Đ: Nhà thờ đây cũng làm, khánh thành năm 2002. Nhà thờ này là lấy mức lụt năm 78 đấy để làm nền đấy. Cái trần của nhà thờ bên kia là lấy mức lụt năm 78 đấy.

H: Có phải là vì cái lụt đấy nên mới quyết định làm cái nhà thờ họ cao như thế không?

- Đ: Đúng rồi. Chính vì cái vùng lũ lụt này nên lấy theo cái mức lụt năm 78 vì cái mục đích là như thế này, vì cái đồ của nhà thờ là chùi đánh rất khó khăn, đầy mà ta thì thông thường về tâm linh thì lại rất...
- H: Thế hồi trước thì nhà thờ để chỗ nào?
- Đ: Vẫn vị trí đây, nhưng mà nhà thờ mà năm bão lụt đấy, một lần là cũng bị bom đánh tan sau rồi làm lại, chứ còn lụt thì mọi năm là cái nhà thờ làm thấp cho nên cứ mỗi năm mà lụt ra là lội khoảng 20 phân ở trong nhà thờ, tức là phù sa đấy.
- H: Vâng, thế thì nhưng mà năm 78 cũng bị như thế rồi, năm 88 lại một trận lụt to như thế nữa nhưng mà năm 2002 nhà mình
- Đ: năm 2002 nhà mình mới làm được nhà thờ nó.
- H: Vâng, lúc đó mới có điều kiện để làm nhà thờ đó?
- Đ: Lúc đó mới có điều kiện để làm.
- H: Nhưng mà từ năm 78 đã nghĩ là phải làm cái nhà thờ cao như thế rồi?
- Đ: Nghĩ rồi nhưng khi nó không làm được vì không có điều kiện.
- H: Thế còn cái nhà đằng sau này nhà bác là mới làm xong à?
- Đ: Cái nhà nó cũng làm trong năm 2002 cả. Cái nhà này làm là công trình phụ ở bên dưới còn là chủ yếu là để kê gác. Còn cái tầng trên cùng đấy là mục đích là để khi lũ lụt là người lên đó ở. Năm 2002 làm nhà thờ là làm cái nhà này luôn, nốt thợ rồi là tập kết vật liệu đấy thì là làm luôn.
- H: Nếu có lũ là người có thể lên trên đó ở?
- Đ: Người lên được trên nó, mà thực chất là người đã lên trên nó ở rồi.
- H: Vâng, cái lần gần đây nhất mà bị lụt thì nước có vào trong nhà không hay vào đến sân này không?
- Đ: Lụt để coi tôi nhớ đã. Năm 2010 là nước lụt cửa sổ vô đây. Rồi là cả gia đình là lên trên tầng nó ở. Năm 2010 là lụt cửa sổ.
- H: Ngập thế thì đi lại bằng thuyền à?
- Đ: Ngập lắm, đi lại bằng thuyền, đây có thuyền tre. Nhà nào cũng có thuyền tre cả, mục đích là để chuyển thức ăn cho trâu bò, cho gia súc. Vì ra sau đàng lầy có một cái cùn, có cái cùn để tập trung trâu bò ngoài đó, cho nên nhà nào cũng phải có thuyền để mà chở thức ăn, rom, rạ khô ra ngoài đó cho trâu bò. Cho nên nhà nào cũng phải có, không có không đi lại được.
- H: Ví dụ như năm 2010 lụt cửa sổ như nhà bác có cái nhà cao để lên tránh trú, thế những nhà khác ở đây không có nhà cao như thế thì sao?
- Đ: Chủ yếu họ ra lán không thì chủ yếu họ ở trên chạn này.
- H: Cái nhà đằng sau đấy thì người lên trên gác đấy, còn đồ của bác vẫn để trên những cái chạn này?
- Đ: Không, tôi có cái tầng hai ở đây, kho để lúa, để ngô khoai và cái tầng trên cùng là phải nghỉ được 30 chục người đấy.
- H: Vâng, cả nhà lên đấy.
- Đ: Cả nhà mà còn cả bà con đến nhờ nữa chứ.
- H: Bác có hỗ trợ cho bà con không khi bà con đến nhờ?
- Đ: Vâng, bà con đến là nhà tôi là có cái bể nước mưa sau này 7 khối này. Cho nên là mùa lụt thì cái nước ngoài không ăn được, cho nên là giúp họ cái nước mưa này. Cứ nhà vài thùng chèo thuyền đến rồi chở về. Đây cung cấp nước ngọt cho họ, vì tôi có cái bể nước mưa 7 khối đấy không bị lụt. Có năm mà thuyền đến đây xin nước ngọt về để sinh hoạt đấy là nhiều lắm, vui lắm.
- H: Thế là nhà của bác cũng có nhiều phương án
- Đ: Nhiều phương án để mà chống đỡ.
- H: Nào là có thuyền, nào là làm nhà, làm kho để...

- Đ: Với tôi đang làm cái cõn trâu bò nữa chị ạ. Làm cõn trâu bò ở phía đằng sau. Trường hợp đây là ra cõn sau làng của dân làng đắp đất, nhưng mà sau này là nhà nào cũng làm cõn cho trâu bò lên tránh lụt hết, đổ bê tông, làm cầu thang. Đó là phương án chống lụt.
- H: Thế từ đâu mà mình lại quyết định là làm cõn cho trâu bò bằng bê tông, rồi là làm nhà cao như thế, rồi làm nhà thờ cao như thế?
- Đ: À, thế này. Mình kinh nghiệm, hàng năm không có cõn cho trâu bò lên thì phải đưa trâu bò lên đê, mà đưa trâu bò ra đê thì người phải ra đê trực, phải trực trông coi, rồi lại đi về kiểm thức ăn cho trâu bò rất khó mà lại nguy hiểm, lũ rồi là lại gió to sóng lớn cho nên là thuyền đi rất nguy hiểm cho nên bà con là nếu như không có nhà tầng, không có cõn cho trâu bò ở là người phải đi sơ tán, trâu, bò phải đem đưa đi gửi khắp nơi, nó phiền phức lắm. Cho nên đây là phương án, gọi là kinh nghiệm thì ai cũng tập trung làm cả, mà chủ yếu kinh tế là lo làm cái nhà cho người này, rồi lo làm cái cõn cho trâu bò này, thế lo làm những cái gì đấy để mà thuận tiện sinh hoạt trong những ngày lụt bão, để mà chống đỡ ấy mà. Kinh tế ấy thì dân thì làm nông nghiệp nên cũng khó khăn.
- H: Các cái đất ruộng của bác có bị nước mặn nó vào không?
- Đ: Ở đâu ạ?
- H: Cái đất ruộng hiện nay bác có ý?
- Đ: Hiện nay đất ruộng ít vào nhưng mà nó vẫn vào chị ạ. Mùa nắng nó vẫn vào. Mùa nắng nước cạn đây là nước biển vẫn trào qua cái sông Lam này tràn vào đồng ruộng, thì cây lúa bị chết. Hàng năm nhà nước lại phải giảm..., lúa chết, hoa màu chết thì nhà nước lại phải đầu tư về để giảm đồng nhiễm mặn để hỗ trợ cho dân. Hỗ trợ giống này rồi trước đây thuế thì giờ lại không phải nộp thuế mà lại còn cung cấp thêm lương thực để cho dân ăn. Nói chung là đầu tư cho cái vùng bão lụt, nói chung là nhà nước cũng quan tâm nhiều, nếu không có nhà nước thì ở đây trụ không nổi.
- H: Bác nói là nhà nước hỗ trợ giống này, miễn thuế nông nghiệp đúng không?
- Đ: Đó, miễn thuế nông nghiệp này. Rồi là nhà nước hỗ trợ những hộ nghèo làm cõn chống bão, cõn chống bão tức là cõn cho trâu bò, rồi hỗ trợ làm tầng để đưa người lên ở. Nhà nước hỗ trợ hết đấy. Nhà nước mới đầu tư nhưng nhà tôi thì làm lâu rồi.
- H: Thế cái ruộng bị nhiễm mặn thì nhà nước có làm thế nào? Hỗ trợ giống mới lại miễn thuế với lại...
- Đ: Hỗ trợ giống, miễn thuế, miễn sản lượng, tức là không phải làm sản lượng. Đây nhà nước hỗ trợ hết. Với thậm chí dân ăn đói là nhà nước còn cứu tế, đưa gạo, rồi là lương thực mì tôm, có khi là cả mắm muối, rồi là nhà nước vẫn cung cấp để cho dân đỡ đấy. Chứ còn đã nước mặn đây là coi như trắng đồng, coi như dân là đói.
- H: Ngoài các kênh dự báo thời tiết và kênh của chính quyền ra thì bác và người dân ở đây có cái kinh nghiệm gì trong việc dự báo và phát hiện để phòng ngừa những hiện tượng thủy tai như lũ lụt, bão, xâm nhập mặn?
- Đ: Nói đến kinh nghiệm thì cũng hơi khó nhỉ. Thí dụ như là nước thủy triều, con nước đây, con nước mà lên thủy triều, ông cha ta nói là 17 thì nước nhảy lên bờ có nghĩa là thủy triều lớn đấy, mà lúc đấy mà gặp áp thấp nhiệt đới hoặc gặp bão đấy là dân phải có phương án chống đỡ từ lúc chưa mưa bão. Bởi vì gặp thủy triều lên nữa thì nước mới lớn, lụt mới lớn.
- H: Nếu mà thủy triều lớn là năm đấy có lũ lớn đúng không?
- Đ: Thủy triều lớn là thông thường ở đây gọi là con nước mà gặp bão, gặp mưa nhiều là lụt lớn, tức là gặp con nước lên lớn là lớn. Chứ còn cái nhận xét mà trước đây nói rằng con sông Lam này là chảy từ trên Kỳ Sơn về đây, tức là qua rất nhiều huyện nhưng mà so về độ cao là phải hơn đây hàng cây số. Cho nên là trước đây khi mà dân chưa chặt phát, chưa khai thác củi nhiều chị này thì là lụt nhỏ. Trước đây chỉ có lụt nhỏ, chỉ có đặc biệt cái năm 54 là có một cái lụt lớn nó thôi, chứ thông thường là lụt cũng không lớn lắm. Tất nhiên dân nghèo này với nhà cửa, cơ sở vật chất thì ít đi nhưng mà cũng vẫn là lụt nhỏ. Nhưng sau một thời gian thì lụt to như năm 78, 88 chẳng hạn thì là những cái lụt rất to thì lúc đấy

- nhà nước lại chưa làm thủy điện nhiều. Chưa làm thủy điện ở cái sông Lam này nhiều thì là lụt to lắm, nhưng mà từ cái ngày mà nhà nước trên Kỳ Sơn về đến đây thì nhà nước làm rất là nhiều thủy điện mà nhiều thủy điện thì khả năng nó vẫn giảm bớt lũ lụt đi chị ạ. Là ví thể này, người ta chặn nước để phục vụ tưới tiêu mà thì nó đỡ nước về đây. Vì đây là cuối nguồn mà.
- H: Vàng, thế có những kinh nghiệm gì mà dân gian truyền lại như là nhìn vào gốc măng tre hay gì đó?
- Đ: À, có chị ạ. Ở đây là như thế này, họ có kinh nghiệm là ví như con kiến làm tổ cao, rồi là các cái con mà ở dưới nước như là ếch, chèo chèo chèo chèo, ếch ương gì đấy làm bọt (làm tổ) cao là năm đấy lụt cao, chắc chắn lụt to.
- H: Thế bình thường nó làm tổ thấp à?
- Đ: Bình thường nó làm tổ thấp, nếu như không sau này mà không lụt to mà mưa nhỏ là nó làm tổ thấp, thậm chí nó làm tổ ở cây lúa hay gì đó. Nhưng vừa rồi là tôi thấy nó làm tổ ở cao.
- H: Vàng, mình quan sát thấy thế.
- Đ: Vàng, nó làm tổ cao hơn thì chắc chắn biết là năm đó lụt to.
- H: Xem cây tre nó mọc vào trong hay ra ngoài gì đó?
- Đ: Đúng, ở đây cũng có cái kinh nghiệm tre mà mọc ra ngoài thì năm đó không bão, không gió, mà còn tre mà chen giữa bụi là chắc chắn năm đó có lụt bão. Cái đó là do thiên nhiên đấy chị ạ, do tạo hóa. Rồi là cây cỏ gà (cỏ gà) mà trắng, họ cũng có kinh nghiệm để xem cây cỏ gà để biết mưa lụt đấy chị ạ. Ở đây gọi là cây cỏ gà, con gà với con gà, dân địa phương đây gọi là con gà.
- H: Vàng, nếu nó màu trắng là có mưa bão?
- Đ: Vàng, nếu cây cỏ gà mà màu trắng là có mưa bão.
- H: Ngoài ra còn có kinh nghiệm gì nữa không bác. Bác có nghe nói các cụ nói là xem xét những cái yếu tố gì để mà biết ở đây sắp có mưa bão?
- Đ: À, xem các cái yếu tố thì ở đây là như thế này, là cái vầng mỡ gà, tức là cái mây mỡ gà đấy. Về mùa kia mà cái mây trên trời mà màu mỡ gà đấy, vầng mỡ gà.
- H: Ngoài bác người ta cũng nói thế, tức là ráng mỡ gà thì ai có nhà thì giữ.
- Đ: ừ, đúng rồi đấy, ráng mỡ gà ai có nhà thì giữ. Thế rồi là có câu trăng quầng thì hạn, trăng tán thì mưa, mà cái năm mô mà trăng quầng thì đại hạn. Thì đó là những cái kinh nghiệm mà cha ông truyền lại như rứa. Ở đây là có cái kinh nghiệm là sấm chị ạ, những cái tiếng sấm cửa là rất nguy hiểm, tức là sấm phía đông này. Ở đây mà cứ mùa mưa mà có sấm cửa, đây gọi là sấm cửa, tức là sấm phía đông, nói thật đúng là phía đông bắc thì rất đe dọa đến chuyện lũ lụt. Đây là kinh nghiệm từ trước đến nay, cứ thấy sấm cửa là lo rồi, thấy vầng mỡ gà là lo rồi.
- H: Mình nghe thấy tiếng sấm ở phía đông bắc là
- Đ: phía đông bắc mà ở đây gọi là sấm cửa đấy. Là rồi lên là ráng sẽ mưa to gió lớn.
- H: bác ơi, thế những cái bác vừa nói là người dân cứ truyền miệng cho nhau à?
- Đ: Truyền miệng kinh nghiệm thực tế.
- H: Nhưng mà có ghi chép thành văn bản không hay là cứ người nọ đọc cho người kia?
- Đ: Cái đó thì không có văn bản. Đây không có ghi thành văn bản đâu, chỉ có truyền miệng thôi. Cứ cha ông truyền lại rồi là cứ kinh nghiệm thế thôi.
- H: Thế bác thấy là những kinh nghiệm ngày xưa đây bây giờ có thay đổi không, bây giờ có nhìn tổ kiến không, cỏ gà trắng hay ...
- Đ: Không, biết đó là kinh nghiệm thôi chứ còn dân ở đây chủ yếu đến mùa mưa lụt là người ta đã có phương án đề phòng rồi. Tức là đến mùa mưa lụt từ tháng 7 trở đi là dân đã có phương án phòng chống bão lụt rồi. Cái kinh nghiệm là rứa thôi. Chứ còn cái kinh nghiệm mà ai gặp cái tổ ếch, tổ nhái mà trèo cao nớ là chuẩn bị lo.

H: Theo bác thấy thì mức độ phổ biến những kinh nghiệm đầy hiện nay cho các thế hệ sau như thế nào? Như hôm nay bác nói ra các thứ như này thì mình có truyền lại cho các thế hệ sau, con cháu không?

Đ: Có truyền chứ chị.

H: Vâng thế hỏi các thế hệ sau người ta cũng biết?

Đ: Mà thông thường là ông cha cũng rứa cứ nói chuyện cho con cháu nghe thôi, bọn tôi giờ cũng rứa cứ nói chuyện cho con cháu nghe thôi, tức là truyền kinh nghiệm từ đời này qua đời khác đấy.

H: Vâng, thế theo bác những cái kinh nghiệm đầy hiện nay có đúng không?

Đ: Đúng, rất đúng chị ạ. Kiến mà làm tổ cao với các loài nó mà làm tổ cao là năm nó chắc chắn có lụt to chị này. Đó là điều chắc chắn chị ạ. Với lại thấy kiến mà tha trứng lên cao, leo lên cao thì chắc chắn là chuẩn bị có mưa lớn đấy.

H: Ở đây vì bão lũ liên miên thì người dân phải sống chung với lũ đúng không?

Đ: Đúng là sống chung với lũ.

H: Thế thì những biểu hiện cụ thể của sống chung với lũ là như thế nào và các người dân tìm cách ứng phó với bão lũ đấy, như là người dân ở đây đã có những cái ứng phó với bão lũ như thế nào, khi bão lũ đến thì mình làm thế nào để giảm bớt các cái thiệt hại. Chẳng hạn như về sản xuất, lịch thời vụ ... mình có làm cách nào để giảm thiểu thiệt hại cho gia đình và cộng đồng.

Đ: Nói chung để mà giảm thiểu thiệt hại mà để lâu dài như này tôi trình bày với chị đấy là chuẩn bị các công trình chống bão lũ như là nhà cửa làm vũng vàng, rồi nhà tầng này rồi họ làm nhà tầng chứ không phải làm chạn, rồi làm cõn cho gia súc,... đó là những cái phương án người ta làm cho vũng vàng trước. Đó là phương án lâu dài, chứ còn hàng năm thì kế hoạch phòng chống bão lũ đều phải có cả, từ chính quyền địa phương, các tổ chức đoàn thể, hoạt động.

H: Thế còn kinh nghiệm của gia đình mình thì sao? Bác kể một chút đi.

Đ: Nói thật là gia đình tôi cũng có điều kiện hơn cho nên mọi thứ là tôi có thể chuẩn bị trước hết được. Ví dụ như xung quanh nhà cửa đây là tôi vây hết, đổ bê tông xung quanh nhà, có nghĩa là chống bão, còn chống lũ thì tôi có nhà tầng, còn trâu bò thì tôi có cõn chống lũ. Đấy cho nên là nhà tôi cũng có điều kiện hơn. Nhưng mà dân bây giờ đại đa số người ta cũng đầu tư chuẩn bị trước.

H: Thế những nhà không có điều kiện thì người ta làm như thế nào?

Đ: Không có điều kiện thì người ta làm thế này thì nhà nước hỗ trợ, những nhà mà nhà nước chưa hỗ trợ được, như khi này tôi nói những hộ nghèo, cận nghèo được hỗ trợ làm cõn cho gia súc, còn những nhà nào chưa được hỗ trợ chưa làm được thì bắt đầu nước lụt vô đường là bắt đầu người ta đưa bò đi gửi anh em, bà con chung quanh ở cái vùng ngoài đê là người ta gửi hết. Gửi anh em, bà con như thế thì được cái người ta vừa giữ hộ cho mình, người ta chăm cho mình luôn mình không phải chăm. Trường hợp đó gọi là sơ tán. Thế còn đến mùa lũ bão thì nói thật cũng chẳng phải chuẩn bị nhiều thứ lắm. Như cái năm vừa rồi đây tôi phải đi mùa dẫy về để cột néo mấy cây cau này này, tức là những cái việc chằng cột cây cối là phải làm hoặc là phát bớt nhánh cây để tránh gió nó gãy cành lớn đấy. Đó là những cái biện pháp mình trực tiếp ứng phó với lũ lụt là phải làm như thế, phải chống đỡ như thế.

H: Rồi thóc lúa thì phải cất lên cao?

Đ: Vâng, rồi là neo giàng ví dụ như trên tầng nhà tôi là có một cái bể nước đây này thì lại phải lợp để khỏi mùa nắng nó nóng nước thì lại phải buộc, phải chằng néo gạch đê lên.

H: hoạt động sản xuất chăn nuôi thì có phải thay đổi gì để phòng chống bão lũ không?

Đ: thay đổi như thế này.

H: Chẳng hạn như bình thường mình phải trồng như thế này nhưng mà bây giờ khi lũ đến thì mình phải trồng sớm hơn hoặc là phải nuôi sớm hơn.

- Đ: không, cái đó là phải có tính toán, mùa vụ là phải có tính toán. Nhưng mà chủ yếu là cũng theo chỉ đạo lịch nông vụ của nhà nước. Nhưng mà ở đây lịch nông vụ là huyện với xã người ta vẫn tính toán để làm lịch chống với thiên nhiên đấy, để chống thiên tai đấy.
- H: Thế vẫn phải theo lịch chỉ đạo của xã?
- Đ: Vâng, chủ yếu là theo lịch nông vụ của địa phương.
- H: Thế lúc này thì bác cũng nói là địa phương cũng hỗ trợ cho người dân trong lúc bị bão lũ như thế. Theo bác thì những chính sách đấy có kịp thời không với người dân ở đây không?
- Đ: Chính sách thì kịp thời, ví dụ như những nhà neo đơn, những gia đình chính sách ở đây là có điều kiện vừa động viên nhưng mà người ta vẫn đến giúp đỡ chẳng chống để giúp những cái hộ không có điều kiện đấy.
- H: Rồi là ngập lụt thì người ta có đưa đi sơ tán ra chỗ xã không?
- Đ: Ô, lụt to là có thuyền bè của nhà nước về đây chở dân đi sơ tán hết. Như năm 78 là chở nhân dân đi hết, chỉ có thanh niên ở lại, gọi là dân quân một là ở lại thôi, là trụ cột ở lại đây thôi, chứ còn người già, trẻ em là nhà nước đưa tàu về chở đi sơ tán hết.
- H: Thế vừa rồi mà cái cơn bão Hayan nó vào thì đã phải đi sơ tán chưa?
- Đ: Chưa, nói chung là chưa. Khi cơn bão đang ở xa, khi bão vào đất liền thì khi mà thấy cơn bão báo chạy dọc các tỉnh miền Trung đây này thì là dân đều chuẩn bị phương án hết rồi. Ngay cả bản thân tôi là con dâu và hai đứa cháu ngoại là cho về quê ngoại ở, còn em tôi ở Vinh đấy, em tôi có nhà tầng ngoài đó, là các con tôi ra nhà chú nó ở ngoài Vinh, chỉ có ông bà già ở nhà thôi. Còn phương án của tôi là nếu bão đi thẳng vào đây là tôi sẽ lai bà ra ở với con ở ngoài Vinh, còn ở đây là khóa cửa hết. Tức là phải chủ động sơ tán trước, bởi vì đất yếu ở đây không trụ được, mưa ướt rồi.
- H: Lúc đầu là dự đoán là bão sẽ vào miền Trung, tình hình trong này lúc đấy chắc là căng thẳng?
- Đ: Vâng, căng thẳng, dân là rất lo rồi đấy.
- H: Dân làm thế nào? Nhà bác thì có phương án đi sơ tán nơi khác còn những nhà khác thì thế nào?
- Đ: Dân họ cũng thế thôi chị ạ, cũng có anh em bà con người thân, bạn bè ở các vùng lân cận thì chắc chắn họ cũng phải sơ tán vì cơn bão Hayan mạnh cấp 15 trở lên mà dân ở đây thì kinh nghiệm rồi bão cấp 7, cấp 8, cấp 10, cấp 11 là người ta trụ được chẳng hạn, chứ còn cấp 12 trở lên là người ta đi sơ tán hết. Nhất là có nước chị nha, bão mà nước sập ngoài đường rồi mà bão vào đây là sơ tán cả làng, họ đóng khóa cửa vào đi hết. Năm năm mấy đấy, gia đình tôi bị bão mà năm ấy tôi còn mua mười mấy cây cột bỏ ngoài đường đấy, ngoài đường mà nước chưa lên thế này đâu mà bão còn lao toàn bộ qua nhà tôi ra nhà hàng xóm đằng sau. Khiếp như thế cơ mà, không thể trụ được mô. Đã bão và nước...
- H: Gọi là gì ạ?
- Đ: Cả bão và nước, tức là nước lớn rồi mà bão vào thì sơ tán, chắc chắn là phải sơ tán trăm phần trăm, kể cả thanh niên cũng phải đi sơ tán, khóa cửa để đấy thôi. Chứ ở đó là chết. Bão nước.
- H: Vâng, ở đây gọi là bầu nước à?
- Đ: Bão nước, bão mà có nước. Tức là bão vào mà có nước lớn rồi đấy là phải đi chứ không thể trụ được mô.
- H: Đã có khi nào bão lớn mà cả làng phải đi chưa?
- Đ: Chưa, cái năm 78 thì có thuyền của nhà nước về chở cả làng đi sơ tán, chỉ có thanh niên ở nhà thôi, chỉ có dân quân một, tức là cái lực lượng khỏe nhất thì ở lại trông coi làng thôi chứ nhà cửa thì đóng khóa đi hết rồi. Ông bà già, trẻ em là nhà nước cho tàu về chở, tàu to, chở cả trâu bò đi hết.
- H: Ở địa phương có chính sách gì về phòng chống thủy tai không? ở xã có chính sách gì hoặc tỉnh, huyện cho chính sách gì để người dân phòng chống bão lụt không và người dân mình tham gia vào những cái đó như thế nào?

- Đ: Chủ trương là như thế này, họ chủ yếu hỗ trợ những người nghèo đói, chẳng hạn làm còn chống lũ là chủ trương của họ cả đây, của nhà nước cả đây. Còn thông thường lũ lụt này là có tàu tuần tra của cán bộ địa phương thôi. Đây ở đây...
- H: Cộng đồng thì có tham gia vào phòng chống lụt bão không?
- Đ: Cộng đồng ở đây thì không có vấn đề gì hết cả chủ yếu là các gia đình tự lo cả.
- H: Các hộ gia đình tự lo nhưng mà người dân có được huy động vào những hoạt động chung gì để phòng chống thiên tai không?
- Đ: Hoạt động chung thì cũng không có gì nổi bật hết mà chủ yếu người ta tuyên truyền bằng hệ thống truyền thanh thôi, người là hướng dẫn chống bão lụt rồi là báo động trên hệ thống truyền thanh thôi, chứ còn tổ chức này hoặc tổ chức kia đi chống lụt bão thì không có. Chủ yếu là những chỗ công cộng thôi, coi như công cộng thì người ta phải huy động cá nhân và tổ chức đi chứ còn gia đình thì gia đình nào lo gia đình ấy thôi.
- H: Khi bão lũ đến thì các gia đình phải tự lo rồi, nhưng các công trình công cộng thì người ta vẫn phải huy động người?
- Đ: Vâng, phải huy động tổ chức người chứ.
- H: Thế thì như các bác có bao giờ phải tham gia những cái đó không?
- Đ: Phải tham gia chứ, như tôi trong ban lễ nghi của cái đền này nhớ thì bắt đầu bão vào là phải mua tre, mua dây lạt chống các cây cối xung đền. Vì như tôi là trong ban lễ nghi mà thì phải đi làm cái chuyện ấy.
- H: Ban gì ạ?
- Đ: Ban lễ nghi, tức là trông coi với cúng đơm trong đền chùa đây thì gọi là ban lễ nghi. Có nghĩa là những cái nó thì tổ chức nào thì tổ chức đó phải lo, rồi là nhà kho, nhà văn hóa rồi là những công trình đây của tập thể cho nên cái nó thì tập thể phải lo, xóm đội phải lo.
- H: Tập thể là những ai ạ?
- Đ: Tập thể là dân quân, thanh niên, dân quân 1 với thanh niên là phải lo những cái chuyện neo đậu, chằng chéo đó, rứa thôi chứ còn các gia đình là họ tự lo. Mà nói thật ở đây bây giờ 90-95% nhà cửa là vững vàng cả rồi thế cho nên cũng không phải lo mấy.
- H: Sau bao nhiêu thiên tai thì mọi người cũng phải cố gắng?
- Đ: Bị vùi dập nhiều rồi nên bây giờ người ta chống đỡ được trước rồi nhờ các công trình kiên cố đấy.
- H: Vâng, muốn làm được cái này, cái kia thì phải có thực lực kinh tế?
- Đ: Có kinh tế.
- H: Thế những nhà nghèo quá thì họ làm thế nào?
- Đ: Nghèo quá thì nhà nước hỗ trợ. Nhà nước hỗ trợ cho tiền làm.
- H: Địa phương có hỗ trợ gì không?
- Đ: Địa phương đây thì không có gì mà hỗ trợ cả. Cái xã Hưng Nhân nhà tôi đây đặc biệt là nghèo cực kỳ luôn, chủ yếu chỉ có nhà nước hỗ trợ thôi. Nhà văn hóa à nhà hội trường họp của ủy ban xã, cái trường cấp hai đây cũng Công đoàn Bộ Ngoại giao làm, rồi công đoàn Sài Gòn về làm, ở địa phương đây đường cũng nhà nước, dự án ODA rồi dự án nước ngoài cung cấp làm, rồi trường cấp 1 đó nhà nước cũng cho kinh phí làm. Nói chung ở cái địa phương này không làm được một cái gì, ngay cả cái phòng họp cũng không làm được, đến mức độ như thế, nghèo như thế đấy chị ạ.
- H: Vâng, theo bác thì người dân ở đây và xã mình cần trợ giúp những gì để giảm bớt các tác động của thiên tai?
- Đ: Bây giờ ứng cứu gì thì không biết, nhà nước, rồi các tổ chức nh quốc phòng, an ninh thì họ vẫn cho 3-4 cái xuồng máy để đi cứu trợ đây, rồi là người ta xây nhà cộng đồng này. Người ta xây nhà cộng đồng để khi lụt bão dân đến đây ở mà. Cái nhà ở trên ủy ban mà các chị vào đấy.
- H: Bây giờ có xuồng rồi, có nhà cộng đồng rồi nhưng theo bác thì ở đây còn cần trợ giúp những gì nữa?

- Đ: Ở đây đường xá là có dự án làm cả rồi này vì đường này là đường thoát lũ đấy ở đây ngày trước là làm 3 mét rưỡi này và đổ bê tông dày 30 phân, là có dự án rồi.
- H: Đường này gọi là đường thoát lũ đúng không ạ?
- Đ: Đường thoát lũ đấy. Có dự án làm rồi, mà làm rồi nhưng mà kiểu kiểm tra rồi.
- H: Vốn ở đâu ạ?
- Đ: Vốn nước ngoài. Tôi không biết vốn ODA hay gì đó. Nhưng mà vừa rồi đoàn về là đã nói chuyện rất cụ thể, tháng 3 này là họ làm. Tức là kế hoạch là có 2-3 năm nay rồi nhưng vừa rồi đoàn về là cũng vào đây và họ nói là cũng chuẩn bị làm, họ nói là sẽ múc cái đường bê tông này đi này đắp thêm đường cho rộng ra 3 mét rưỡi kéo dài từ đây lên tận xóm 5 trên kia, tức là đến trang trại đấy, mà lại vốn của nước ngoài.
- H: Theo bác là nếu mà xong cái đường đấy thì sẽ thuận lợi hơn đúng không?
- Đ: Thuận lợi nhiều chứ. Đúng là sơ tán nhanh. Nói thật với chị là nếu xong cái đường đấy thì sơ tán nhanh. Cái dân sinh hàng ngày thì rất là thuận lợi.
- H: Theo bác thì còn cần phải trợ giúp gì nữa, từ phía nhà nước và từ phía các nguồn khác?
- Đ: Cái giờ hỗ trợ thì nói thật khả năng của nhà nước với các tổ chức ủng hộ thế nào chứ chủ yếu là cũng được nhiều rồi, họ cũng ủng hộ, giúp đỡ nhiều rồi.
- H: Ở đây những hộ nghèo cũng được nhà nước hỗ trợ làm chòi rồi?
- Đ: Nhà nước cũng hỗ trợ làm chòi rồi, cũng làm được nhiều rồi. Nhà đảng sau này làm chòi đấy. Họ cho 10 triệu, rồi cho vay 10 triệu nữa trong vòng 10 năm, mà làm chòi phải 30 triệu trở lên họ mới cho làm, làm xong họ về họ thẩm tra này nọ, họ nghiệm thu đảng hoàng lắm. Nhà nghèo, nhà cận nghèo thì họ hỗ trợ cho làm, rồi họ hỗ trợ cho để làm chòi chống lũ đấy, cho người và gia súc. Nói chung nhà nước hỗ trợ nhiều, ở đây nhà nước hỗ trợ nhiều.
- H: Những hỗ trợ như thế theo bác đã đủ chưa?
- Đ: Nói thật chị dân ta giờ nghèo mà nhà nước mình cũng nghèo, giờ mà nói cái nguyện vọng của dân thì mấy cho đủ hả chị. Như gia đình tôi đây thì cả đời nhà nước không phải ủng hộ cái gì, tự lực hết, lo hết. Nhà nước không phải ủng hộ một cái gì cả, chứ ở đây đại đa số là nhà nước phải ủng hộ vì dân người ta không có điều kiện.
- H: Vâng. Cảm ơn bác.

Kết thúc